

Література

Лещенко Л.В. О роли концептуальной метафоры с референтом рынок в экономическом дискурсе / Л.В. Лещенко // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – 2006. – № 741. – С. 46–49. *Олійник Н.А.* Словотворчий потенціал англomовного економічного дискурсу (на матеріалі полуафіксів) / Н.А. Олійник // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – 2005. – № 649. – С. 98–101. *Тарасова Е.В.* К проблеме определения экономического дискурса в лингвистике / Е.В. Тарасова // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – 2004. – № 635. – С. 183–187. *Ямшанова В.А.* Дидактические уроки лингвистического анализа экономического текста / дискурса / В.А. Ямшанова // Текст и дискурс. Проблемы экономического дискурса: Сб. науч. ст. – СПб.: Изд-во: СПбГУЭФ, 2001. – 155 с. *The Bank of New York Mellon Corporation. 2008 Annual Report (BNY)* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.annualreports.com/Company/2805? SID =20091113070135-0bae90f20eec02d224c267d539402eb9>

ВОЛОВИК Л.Б.*(Полтавський ун-т споживчої кооперації України)***СЛОВОТВІРНІ КОНЦЕПТИ НІМЕЦЬКИХ ПРЕФІКСАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ – ЕКОНОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ**

The article considers the word-formative concepts of prefixed verbs on the basis of German economic terms. It describes such concepts as: process, action, way of relocation in space, movement. The patterns are determined on the basis of analysis according to which the word-formative concepts are formed.

Key words: *concept, derivational pattern, economic term, prefixed verb, word-formation analysis.*

Економічна сфера є важливим джерелом поповнення німецької економічної терміносистеми. Префіксація є активним способом дієслівного словотвору як у загальнолітературній німецькій мові, так і в окремих терміносистемах.

Метою даної статті є виявлення словотвірних концептів німецьких префіксальних дієслів в функції економічних термінів.

Концепт (від лат. *conceptus* – поняття) – інформаційна структура свідомості, різносубстратна, певним чином організована одиниця пам'яті, яка містить сукупність знань про об'єкт пізнання, вербальних і невербальних, набутих шляхом взаємодії психічних функцій свідомості й позасвідомого. Підґрунтям такої дефініції стало класичне тлумачення концепту К.О. Кубряковою: “Концепт – термін, що служить поясненню одиниць ментальних і психологічних ресурсів нашої свідомості і тієї інформаційної структури, що відображає знання й досвід людини; оперативна змістовна одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи й мови мозку, всієї картини світу, відображеної у психіці людини” [Селіванова 2006, с. 256]. Ядром концепту є поняття, фіксоване у вигляді пропозиційних структур і позначене певною номінативною одиницею. Концепти зароджуються у процесі пізнавальної діяльності, відображають й узагальнюють досвід людини й інтеріоризовану її

свідомістю діяльність, підводячи інформацію під певні вироблені суспільством категорії та класи.

На думку прихильників роздільності концептуальної та вербальної інформації, у процесі діяльності мислення концепт обертається різними боками й актуалізує різні ознаки та ділянки, які можуть або не можуть мати вербальне позначення. Слово є засобом доступу до концептуального знання, однак воно може представляти різні концепти, тому мова є доволі компактним засобом концептуалізації [Селіванова 2006, с. 256]. Складні, комплексні словотворчі концепти формуються у певному контексті у відповідності з авторською інтуїцією, що фокусує сприйняту ситуацію особливим чином [Борисенкова 2007, с. 39].

При виборі номінації не останню роль відіграє і проекція людського фактору на ситуацію, авторський аспект, зумовлений особовими особливостями людини, яка сприймає дану ситуацію (вік, досвід чи його відсутність, освіта, характер). Людський фактор ініціює наступний етап когнітивної обробки пропозиції – етап її інтерпретації, результатом якої є вибір шляху розвитку пропозиції у комплексний концепт, чи сукупність простих концептів, а далі у визначену номінацію – похідне слово, словосполучення чи висловлювання [Борисенкова 2007, с. 39].

Якщо у відповідності до авторської інтенції повинно бути утворено похідне слово, то його ментальна репрезентація – це комплексний словотвірний концепт, так як акт номінації є набуттям сформованої концептом адекватної йому форми. Про часте використання останнього свідчить надзвичайно висока повторюваність словотворчих одиниць, що задовольняють розумну прагматичну вимогу мовної економічності, так як однослівна словотворча номінація характеризується високим рівнем смислової компресії. Складові частини словотвірного концепту не додаються: їх відмінністю є взаємодія і взаємопроникнення, під час якого і виникає словотвірний концепт як нове окреме ціле [Борисенкова 2007, с. 39].

Під час формування комплексного словотвірного концепту потрібно враховувати словотворче значення його нового формування з когнітивних позицій, згідно до принципів композиційності та інтеграційності, а допомагає цьому теорія концептуальної інтеграції ментальних просторів, розроблена ведучими когнітологами (Ж. Фокон'є, М. Тернер, А. Гольдберг). Теорія концептуальної інтеграції особливо є наочною щодо словотворчого акту транспозиції, коли один із простих концептів переходить у ментальний простір категорії іншого, підкоряючись йому і набираючи власне чужу йому категорію у новій ментальній цілісності як свою. Демонструється не тільки злиття двох ментальних просторів, але й відбір частин, що їх представляють. З теорією концептуальної інтеграції ментальних просторів добре узгоджується теорія “підгонки поєднаних значень” Дж. Пустейовського, що дозволяє після з'єднання відібраних частин позиційного і цільового просторів настільки тісно поєднатись один з одним, що вони перетворюються у комплексний концепт – нове поняття “значення” [Борисенкова 2007, с. 39].

Словотвірні концепти формуються з посиланням на уже існуючі конвенційні номінації, словотворчі форманти і моделі. Словотворення – мовна підсистема, що поєднує в собі точність і гнучкість. Точність підсистеми є основою категоризації світу, відокремлення найбільш важливих для людини категорій; детальна розробка словотворення дозволяє субкатегоризувати, дрібнити виділені категорії відповідно до ступеня деталізації.

Розглянемо словотвірні концепти німецьких префіксальних дієслів:

1. Словотвірний концепт “Процес”. Процесуальні дієслова, що означають зміну стану розподіляються на інхоативні дієслова, що означають початок процесу, і результативні, зміст яких – завершення процесу, його результат. “Інхоативні дієслова означають те, що сприймається органами чуття” [Зализняк 2002, с.213]. Інхоативні процесуальні дієслова утворюються в німецькій мові за СМ : $M_4:SV=Präf.+SV$: erblinden – осліпнути; bedenken – обмірковувати що-н; empfinden – відчувати; entschlummern – задрімати, заснути.

Завершення процесу, його результат також означається дієслівними номінаціями: verhungern – померати з голоду; zerbrechen – (з)ламати; verschließen – зноситися. Для всіх названих процесуальних дієслів диференціальна базова когнітивна ознака “неактивний” характерна: суб’єкт процесу – це не активний агенс, а пасивний – пацієнс, який підкорюється ходу подій, нічого там не змінюючи. Інхоативні дієслова, так як і результативні відображають поняття, найбільш важливі для людини у світі, що її оточує.

2. Словотвірний концепт “Дія”. Дієслова на позначення дії вважались основним семантичним підкласом у системі дієслів; чи в когнітивних термінах, концепти дій яких вважались прототипними. Добре відомо, наскільки різноманітні є дії, метою яких є створення різних предметів. Саме предмети визначають характер дії, спрямованої на його створення, зміну або знищення [Арутюнова 1976, с.125]. У дієслові на позначення дії фокусує ціла ситуація. Швидкоминуча дія – неможлива без посилання на учасників, на предмети. Будь-яка дія, “вбудована” в односпрямовану мету незворотних змін, має початок і кінець.

Розглянемо дуративні дієслова, які вказують на довготривалу дію. Дуративний концепт – являє собою комбінацію значень: “дія в її тривалості, що складається із деяких численних фраз” + “темп дії”. У концепті підкреслюється тривалість часового відрізка, за який і відбувається дія: durch’arbeiten – пропрацювати (протягом декілька годин); durchsch’ießen – промчати, промайнути; durchschr’eiten – проходити (що-н. до кінця).

Концепти з префіксом durch- подають дію у її цілісності; ознака темпоральності завдяки префіксу дещо підсилена у порівнянні з простим дієсловом arbeiten, але не акцентується, так як наголос носить ядерний, дієслівний компонент: Sie durcharbeiten den ganzen Tag.

Існують концепти – мутанти, які об’єднуються загальним значенням “перенесення дії на більш пізній час”. Дію уповільнено, але значення “мета” у соціальному фреймі концепту присутне і запланований захід повинен бути проведений, раніше чи пізніше, тобто результативність, властива концепту, хоча вона може мати і “відкладний” характер: verlegen – відкладати, переносити (напр. засідання на наступний день); verschieben – відкладати, відстрочувати, переносити.

➤ Словотвірний концепт “Спосіб/особливості переміщення об’єкта у просторі”. Префіксальна модель, структура якої складається із префікса і другого частотного компонента, утвореного від дієслова переміщення у просторі, поєднує у своєму змісті значення: “переміщення об’єкта у просторі” + “спосіб/особливості його переміщення”. Перше значення – у самому загальному виді – вноситься в інтегрований ментальний простір концепту будь-якої номінації, яка утворюється в межах префіксальної моделі. Внесок в інтегрований ментальний простір другого частотного компоненту, два названі значення як: “переміщення об’єкта у просторі”, так і “спосіб/особливості переміщення об’єкта”: durchlaufen – перебігати; durchschießen – промчати, промайнути; überladen – перевантажувати; verlegen –

перекласти що-небудь (на інше місце). Ця модель має закритий характер: її можливості вичерпуються кількістю дієслів із значенням “переміщення об’єкта у просторі”.

➤ Словотвірний концепт “Надання об’єкту значення”. Префіксальна модель має три різновиди: ті, що впливають із правила внутрішньої валентності [Степанова фляйшер с. 175]. Номінації, утворені за СМ: $SV=Präf.+SN$, мають конкретизовані значення для всіх номінацій, утворених за даною СМ:

- орнативності, якщо префікс вжито з субстантивною основою, що містить ознаки, які надає слову: *umbinden* – перев’язувати; *umkränzen* – обвити вінком, увінчати; *umranden* – окантувати; *ummauern* – оточити стіною; *überzuckern* – засахарити, покрити цукровою помадкою; або коли предметне значення відноситься до обов’язкового поєднання дієслова, без якого дія втрачає значення: *übergießen (mit Dat.)* – облили, покрити (пиріг цукровою помадкою); *überspinnen (mit Dat.)* – обплітати, обвивати (що-небудь, чим-небудь); *überstreuen (mit Dat.)* – посипати (щось, чимось).

- фактивності, якщо ознака міститься в ад’єктивній основі: $SV=Präf.+SA$: *erbittern/erhärten* – робити більш жорстким; *erklären* – пояснювати; *ermässigen* – зменшувати, скорочувати (доходи); *erschweren* – ускладнювати (задачу).

Основі – субстантивній, ад’єктивній чи дієслівній – при утворенні словотвірного концепту відповідає ознака, яка надана об’єкту. Значення “надання об’єкту ознак” вносить в інтегрований ментальний простір саме префікс. Два префікси *über-* та *um-* зберегли свою внутрішню форму, а номінації, створені ними є вмотивованими, прозорими і при їх сприйманні не потрібно застосовувати складні інферентні процедури. Концепти, створені за допомогою префіксів *be-*, *er-* повністю втратили свою внутрішню форму, сприймаються як невмотивовані концепти.

Значення будь-якої цілеспрямованої дії знаходиться у його результаті, представником якого є результативний концепт. Таке змістовне наповнення результативного концепту свідчить про його типовість серед концептів дій.

У німецькій мові основними засобами визначення результативності є словотвірні засоби, що сприяють визначенню самої дії, і в міру точно, що є необхідним для дискурсивної мети того, хто говорить – його результат, що завершується зміною стану чи місцезнаходженням об’єкта. Результативні концепти мають відмінний потенціал продуктивності і частотності. Найбільш продуктивним і частотним є концепт “спрямоване переміщення об’єкта у просторі” [Борис. стр.177]. Цікавими щодо розгляду є деструктивні результативні дієслова, творення яких регулюється моделлю з префіксом *zer-*. Основне значення – “роздільність”, “розруха”, “роздрібненість”, “зношення”, “псування”, “деформація”: *zerkleinern* – подрібнювати, дробити; *zerstören* – знищувати; *zermalen* – розмелювати; *zerbrechen* – розбивати.

5. Словотвірний концепт “Рух”. Рух – форма існування матерії. У концептах руху всі ознаки проявляються значно інтенсивніше, ніж в інших концептах. У концептах руху посилюється ознака локативності, так як рух розвивається не тільки в часі, але і в просторі. Одна з важливих характеристик концепту “Рух” – швидкість, що об’єднує і стирає простір та час. Інтенсивність швидкості, її темп залежать від діючої людини, як активного початку. Перемінний характер швидкості проявляє характер співвідношень між просторами і часом під час руху [Борисенкова 2007, с.39].

Концепт “Рух” вказує:

1. на рівномірність руху вздовж чогось (по лінійній горизонтальній траєкторії): durch – через щось, по чомусь; durchlaufen – перебігати, переходити швидким кроком (по чомусь);

2. на рівномірний рух навколо чогось: um'–, umfahren – об'їжджати; umreisen – об'їхати (світ, землю);

3. зникнення з горизонтальної площини: ent' – , entfliegen – відлетіти; entkommen – втекти, уникнути, піти (від когось); entweichen – віддалятися, ховатися (з виду), втікати (від когось, від чогось);

4. наближення у горизонтальній площині: zu – , zufahren (D / auf A) – під'їжджати до когось; zufliegen (D / auf A) – підлітати, прилітати до когось.

У результаті аналізу мовних структур встановлені словотвірні концепти німецьких префіксальних дієслів, словотвірні моделі за якими утворюються словотвірні концепти.

Перспективне направлення подальших досліджень визначається вивченням словотвірних концептів німецьких префіксальних дієслів, як засобів категоризації.

Література

Арутюнова Н.Д. Предложение и его смысл. Логико-семантические проблемы / Нина Давыдовна Арутюнова. – М.: Наука, 1976. – 383 с. Борисенкова Л.М. Когнитивные аспекты словообразования (на материале немецкого языка): Монография / Л.М. Борисенкова. – 2-е изд., испр. доп. – М.: Институт языкознания РАН, 2007. – 244 с. Зализняк А.А. Семантика “начала” с аспектологической точки зрения / А.А. Зализняк, А.Д. Шмелев // Логический анализ языка: семантика начала и конца. – М.: 2002. – С. 211-224. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава: Довкілля – К, 2006. – 563 с. Степанова М.Д. Теоритические основы словообразования в немецком языке / М.Д. Степанова, В. Фляйшер – М.: Высшая школа, 1984. – 264 с.

ГНАПОВСКАЯ Л.В

(Украинская академия банковского дела НБУ)

ОНОМАСТИЧЕСКАЯ НОМИНАЦИЯ: НОВОЕ РЕШЕНИЕ СТАРОЙ ПРОБЛЕМЫ

The paper focuses on key principles of onomastic nomination. Philosophical foundation for differentiating between the linguistic categories of “proper names” and “common nouns” is provided. Basic characteristics of the onomasticon are considered with respect to social nature of the onomasticon.

Key words: *onomastic nomination, proper name (onym), common noun, condensed ethnic-cultural text, identifying function.*

В современной философии языка категория «имени» выполняет роль, сходную с той, которую играет понятие «бытия» в философии в целом: ведь Имя — это бытие предмета в ином, не-вещном мире, не в реальной «действительности вещей», а в столь же реальной «действительности идей». В пространстве мыслей Сущее как Бытие проявляется как взятый в своем становлении объект для некоторого субъекта